

- implementation of the credit-modular system of educational process organization]. Available at: www.uazakon.com/document/fpart30/idx30417.htm
4. *Pidgotovka fahivciv osvith'o-kvalifikacijnogo rivnya «Magistr» [specz. 8.030502 – «Anglijs'ka mova ta literatura»]* [Preparation of student teachers of English in the Master's programme], Yu. Fedkovych Chernivtsi National University, 2009. 16 p.
  5. *Robocha programa navchal'noyi dy'scy'pliny` «Kul'tura usnogo ta py'semnogo molennya pershoi inozemnoi movy»* [specz. 8.010103 Filologiya. Mova ta literatura (anglijs'ka ta druga inozemna mova)] [Syllabus «English Language and Culture»], Kyiv National Linguistic University, 2012. 18 p.
  6. *Robocha programa navchal'noyi dy'scy'pliny` «Prakty'ka usnogo ta py'semnogo movlennya anglijs'koyu movoyu» dlya studentiv osvith'o-kvalifikacijnogo rivnya «Magistr» [specz. 8.010103 Mova ta literatura (anglijs'ka)]* [Syllabus «English Language Practice»], T. Shevchenko National Pedagogical University, 2010. 16 p.
  7. *Typova programa navchal'noyi dy'scy'pliny` «Metody'ka navchannya inozemny'x mov i kul'tur u vy'shhy'x navchal'ny'x zakladax». Osvith'o-kvalifikacijny'j riven` «magistr». Napryam pidgotovky': filologiya. Special'nist` 8.02030302 «Mova i literatura (dvi inozemni movy)»* [Syllabus «Methods of teaching foreign languages and cultures for university students»], Kyiv National Linguistic University, 2012r. 42p.
  8. *Fabry'chna Ya. G. Metody'ka navchannya majbutnix filologiv py's`movogo dvostoronn`ogo perekladu z vy'kory'stanniam movnogo portfelya (anglijs'ka j ukrayins'ka movy'). Diss, kand. ped. nauk* [Methodology of teaching bilateral translation with language portfolio to student philologists (English and Ukrainian). PhD diss.], Kyiv, 2014. 468 p.
  9. *Chernovaty'j L. M. Metody'ka vy'kladannya perekladu yak special'nosti: pidruchny'k dlya stud. vy'shhy'x zaklad. osvity` za special'nistyu «Pereklad»* [Methods of teaching translation as profession for student translators], Vinnytsia: Nova Knyha, 2013. 376 p.

Стаття надійшла в редакцію 08.02.2017 р.

УДК 378.091.3:81'24:811.114

АНДРІЙ КОТЛОВСЬКИЙ

kotland@ukr.net

викладач

Львівський національний університет імені Іваана Франка
м. Львів, вул. Університетська, 1

СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Проаналізовано проблеми розробки системи вправ для формування в майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності. Описано обов'язкові компоненти вправи (завдання, виконання завдання, контроль виконання завдання). З'ясовано характерні ознаки системи вправ і завдань: спрямованість на прийом або видачу інформації, комунікативність, вмотивованість, рівень керування, ігровий компонент, наявність опор, спосіб виконання вправи. Визначено принципи побудови та цілі системи вправ для формування англомовної лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів. Розробка системи вправ для формування цієї компетентності базується на принципі наростання труднощів з урахуванням послідовності становлення умінь та навичок, а завдання вправ відображають етапи формування відповідних навичок і умінь. Обґрунтовано типи вправ і завдань відповідно до етапів формування англомовної лексико-граматичної компетентності. Формування лексичної компетентності передбачає три етапи: ознайомлення, автоматизація, застосування, а формування граматичної компетентності – три рівні: орієнтовно-підготовчий, стереотипно-ситуативний, варіюючи-ситуативний. Охарактеризовано запропоновану систему вправ для формування лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів. Вказано, що домінуючими для досягнення цієї мети є рецептивно-продуктивні, некомунікативні, умовно-комунікативні вправи.

Ключові слова: система вправ і завдань, типи вправ, підгрупи вправ і завдань, етапи формування англомовної лексико-граматичної компетентності, майбутні економісти.

преподаватель
Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
г. Львов, ул. Университетская, 1

СИСТЕМА УПРАЖНЕНИЙ ФОРМИРОВАНИЯ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ЛЕКСИКО-ГРАММАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ЭКОНОМИСТОВ

Проанализирована проблема разработки системы упражнений для формирования в будущих экономистов англоязычной лексико-грамматической компетентности. Описаны обязательные компоненты упражнения (задание, исполнение, контроль исполнения упражнения). Определены отличительные свойства системы упражнений и заданий: направленность на приём и выдачу информации, коммуникативность, мотивированность, уровень руководства, игровой компонент, наличие опор, способ исполнения упражнений. Определены принципы построения и цели системы упражнений для формирования англоязычной лексико-грамматической компетентности будущих экономистов. Разработка системы упражнений для формирования указанной компетентности основывается на принципе нарастания сложностей с учётом последовательности становления умений и навыков. Задания упражнений отображают этапы формирования соответственных умений и навыков. Обоснованы типы упражнений и заданий соответственно с этапами формирования англоязычной лексико-грамматической компетентности. Формирование лексической компетентности предполагает три этапа: ознакомление, автоматизация, употребление, а формирование грамматической компетентности – три уровни: подготовительный, стереотипно-ситуативный, вариативно-ситуативный. Описана предложенная система упражнений для формирования англоязычной лексико-грамматической компетентности будущих экономистов. Указано, что доминирующими в достижении этой цели являются рецептивно-продуктивные, некомуникативные и условно-коммуникативные упражнения.

Ключевые слова: система упражнений и заданий, типы упражнений, подгруппы упражнений и заданий, этапы формирования англоязычной лексико-грамматической компетентности, будущие экономисты.

ANDRIJ KOTLOVSKYI

teacher
Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Universytetska 1 Street

THE SYSTEM OF EXERCISES DESIGNED TO BUILD ENGLISH LEXICAL AND GRAMMAR COMPETENCE OF PROSPECTIVE ECONOMISTS

The article deals with the analysis of the issue of designing the system of exercises for building English lexical and grammar competence of prospective economists. The essence of the concept "exercise" is defined and its mandatory components are described (task, fulfillment of the exercise and control). The role of an exercise in the process of foreign language teaching is highlighted and justified. The specific features of the system of exercises and assignments in building foreign communicative competence are revealed, namely: direction at receiving and giving information, level of communicative value, motivation, level of guidance and supervision, game component, availability of the aids, the way of fulfilling exercise. The principles and objectives of system of exercises for building English lexical and grammar competence of prospective economists are established. The tasks of the exercises are composed with the aim of reflecting the main stages of building abilities and skills. The exercises and assignments follow the principle of the growing complication and gradual dosing of the learning material. The groups and subgroups in accordance to the stages of building English lexical and grammar competence of prospective economists are outlined. Lexical competence development provides for three stages: introduction, consolidation and application. Grammar competence development is expected to go through three stages: oriented- preparatory stage, stereotyped-situational and variable-situational ones. Each stage of building lexical or grammar competence is presented by two subgroups of exercises. The suggested system of exercises for building English lexical and grammar competence of prospective economists is described and the samples of exercise and assignments from the outlined subgroups of exercises are presented. The dominant types of exercise and assignments which are designed to build English lexical and grammar competence of prospective economists are receptive-productive, non-communicative and semi-communicative ones.

Keywords: system of exercises and assignments, types of exercises and assignments, subgroups of exercises, stages of building English lexical and grammar competence, prospective economists.

Зміст навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі (ВНЗ) передбачає створення необхідних передумов для досягнення студентами практичної мети навчання – сформованості певного рівня іншомовної професійно орієнтованої комунікативної компетентності та її компонентів. Принципи колективної взаємодії та поліфункціональності вправ забезпечують створення відповідних передумов для оволодіння іноземною мовою.

Мета статті – охарактеризувати запропоновану систему вправ для формування і розвитку у майбутніх економістів англomовної лексико-граматичної компетентності.

Відповідно до мети сформульовані завдання: 1) з'ясувати характерні ознаки системи вправ і завдань; 2) визначити цілі системи вправ і завдань для формування англomовної лексико-граматичної компетентності у майбутніх економістів; 3) обґрунтувати типи вправ і завдань відповідно до етапів формування вказаної компетентності; 4) навести зразки визначених типів вправ і завдань розробленої системи вправ і завдань.

Питання розробки системи вправ, спрямованих на розвиток іншомовних комунікативних навичок і вмінь, висвітлювалось у працях І. Бім, Н. Гальскової, Н. Гез, Н. Складенко, І. Задорожної, Л. Черноватого, О. Тарнопольського, О. Биконі, І. Тригуб та інших науковців.

Будь-яка система вправ характеризується структурністю, ієрархічністю та функціональністю. Вправи, спрямовані на формування лексико-граматичної компетентності, є підсистемою, що входить до загальної моделі системи вправ навчання майбутніх економістів англійської мови. Розробка системи вправ для формування лексико-граматичної компетентності базується на основі принципу від простого до складного з урахуванням послідовності становлення умінь та навичок.

Послідовність компонентів системи вправ забезпечує не тільки ускладнення операцій, а й збільшення ступеня самостійності студента – від нульового до повного. У методиці навчання іноземних мов під вправою розуміють спеціально організоване в навчальних умовах багаторазове виконання окремих операцій, дій або діяльності з метою оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю чи її компонентами. Будь-яка вправа, вважає Н. Складенко, має три обов'язкові компоненти: 1) завдання; 2) виконання завдання; 3) контроль виконання завдання. Зразок виконання є факультативним компонентом вправи [7].

До вправ існують певні методичні вимоги: відповідність вправи завданням, цілям, змісту, умовам навчання; цілеспрямованість; повторюваність мовного і мовленнєвого матеріалу; однотипність матеріалу; послідовність в організації виконання вправи: кожне наступне речення може бути складнішим за попереднє; відповідність змісту вправи до етапів формування навичок і вмінь [2, с. 26].

У межах системи визначення типів вправ дає можливість виокремити підсистеми вправ, які містять групи та види вправ, спрямованих на формування та розвиток певних навичок і умінь. У методиці навчання іноземних мов типологія вправ базується на основі певних критеріїв: 1) спрямованість на прийом або видачу інформації (рецептивні, репродуктивні, рецептивно-репродуктивні, продуктивні, рецептивно-продуктивні); 2) комунікативність (комунікативні, умовно-комунікативні, некомунікативні); 3) вмотивованість (вмотивовані, невмотивовані); 4) рівень керування (з повним, частковим, мінімальним керуванням); 5) ігровий компонент; 6) наявність опор (вправи без опор, із спеціально створеними опорами, з природними опорами); 7) спосіб виконання вправи (фронтальні, хорові, індивідуальні, парні, у групах) [6, с. 183–186].

Впізнавання, диференціація, ідентифікація лексичних одиниць (ЛО), граматичних структур (ГС) відбувається поетапно, а їх відтворення передається висловлюваннями різних рівнів (фрази, речення, ПФЄ, тексти) [6, с. 184]. У рецептивно-продуктивних вправах студент засвоює та автоматизує рівень оволодіння лексико-граматичними навичками.

Комунікативність вправ спрямована на реалізацію мовленнєвої діяльності у будь-якому її виді: аудіюванні, говорінні, читанні, письмі. Умовно-комунікативні, комунікативні вправи включають наявність наступних компонентів: ситуація, мовленнєве завдання, опори. Ситуативність мовлення, мовленнєве завдання детермінують появу ЛО або ГС в мовленні.

Вмотивованість вправ передбачає стимулювання потреби студента висловлювати або сприймати думку іноземною мовою. У вмотивованих вправах є мотив виконання певної дії або

діяльності [7, с. 185]. Виконання у комунікативних вправах певної професійно орієнтованої ролі підвищує мотивацію студентів до вивчення іноземної мови.

Керування навчальними діями та операціями в процесі виконання вправ викладачем визначає ступінь участі студента в мовленнєвій діяльності. Некомунікативні вправи з жорстким керуванням передбачають імітацію мовного матеріалу, виконання диференційних, замінних і трансформації дій з мовними одиницями. Умовно-комунікативні вправи з частковим керуванням передбачають певну самостійність студента, наприклад: він може використати інше слово, але дотримуватися тієї самої граматичної структури, або може дещо змінити граматичну структуру, трансформуючи її [6, с. 185]. У комунікативних вправах мінімальний рівень керування викладача. Комунікативні вправи спрямовані на розвиток умінь вживання ЛО або ГС у підготовленому і непідготовленому мовленні, вираження власної думки, обговорення проблеми, створення власного тексту діалогічного/монологічного характеру за новою комунікативною ситуацією, моделювання реальних комунікативних ситуацій економічного дискурсу [1, с. 36].

Керування вправами з боку викладача безпосередньо пов'язано з процесом організації самостійної роботи студентів, а саме з відбором вправ для цієї сфери навчального процесу. Більшість методистів вважають, що не комунікативні та умовно-комунікативні вправи доцільно виконувати на аудиторних заняттях, оскільки студенти I курсу відчувають певні труднощі в оволодінні граматичним матеріалом. Відповідно умовно-комунікативні та частину комунікативних вправ можна перенести на самостійну роботу. На наступних курсах, коли відбувається вдосконалення граматичної і лексичної компетентностей та оволодіння навичками, всі етапи та відповідно вправи реалізуються у самостійній роботі [3, с. 307].

Вправа є основним засобом вироблення необхідних вмінь. Вправи готують студентів до подальшого активного використання отриманих знань. Відповідно формування лексико-граматичною компетентністю охоплює оволодіння її основними компонентами: знаннями, навичками, усвідомленістю. Градація та функціональність системи вправ забезпечують успішне оволодіння цими компетентностями.

Виконання вправ відображає стадії формування навичок і вмінь. Процес формування лексичних навичок представлений трьома етапами: ознайомлення, автоматизація, застосування. Процес формування граматичних навичок відбувається шляхом проходження трьох рівнів: орієнтовно-підготовчого, стереотипно-ситуативного, варіюючи-ситуативного.

На кожному етапі формування лексичної та граматичної компетентності впроваджуються певні підгрупи вправ, які забезпечують послідовність формування відповідних навичок.

Ефективність етапу ознайомлення залежить від сприйняття, осмислення й узагальнення мовного матеріалу. Ефективна семантизація забезпечується презентацією матеріалу, що здійснюється в умовах активізації аналізаторів, зокрема, зорового, а також достатньою кількістю прикладів [5, с. 63]. На етапі автоматизації відбувається перетворення та збереження ЛО у внутрішньому лексиконі, що вимагає осмислення логічних зв'язків між предметами і явищами. Етап відтворення вимагає вміння продукувати власні тексти, діалоги, монологи з нещодавно засвоєними ЛО в ситуаціях фахового спілкування, вирішення завдань, реалізуючи принцип комунікативної спрямованості навчального процесу.

Щодо реалізації цілей першого етапу пропонується використовувати дві підгрупи вправ на: 1) ознайомлення та семантизацію ЛО; 2) використання ЛО у словосполученнях/реченнях. Набуття відповідних лексичних знань відбувається шляхом виконання некомунікативних вправ з ізольованою ЛО, мета яких полягає в розпізнаванні форми та з'ясуванні значень ЛО, а формування рецептивних і репродуктивних лексичних навичок – шляхом виконання умовно-комунікативних вправ, мета яких полягає у аналізі сполучуваності ЛО, укладанні синонімічних/антонімічних рядів, співвіднесенні слова з дефініцією, визначенні контекстуального значення ЛО. Прикладом вправ підгруп етапу знайомлення можуть бути вправи 1, 2.

Вправа 1. Complete the word-building table.

Noun	Verb	Adjective
	to decide	
Provision		Extensive
Creation		Economizing

Вправа 2. Match the words to form the common phrases.

1. raw	a) land.
2. entrepreneurial	b) force.
3. satisfied	c) materials.
4. arable	d) ability.
5. driving	e) wants.

Щодо реалізації цілей етапу автоматизації пропонується використовувати дві підгрупи вправ на: 1) рецептивне відтворення та продукування ЛО, словосполучень; 2) відтворення речення в однотипних мовленнєвих ситуаціях. Домінуючими є продуктивні, умовно-комунікативні вправи, які базуються на імітації, підстановці зразка мовлення. Мета цих вправ – сформуванню шляхом багаторазового повторення здатність переносу матеріалу з короткочасної до довготривалої пам'яті [8; 9].

Вправа 3. Paraphrase the italicized parts of the sentences. Use the words from the box in the correct form.

fuel provide constitute introduce manage

- Female workers make up the majority of the labour force.
 The hotel makes a shoe-cleaning service available to guests.
 Easy credit terms intensified the economic expansion.
 Controlling country's budget has a direct impact on productivity.
 Land reform has been started by new government.

Щодо реалізації цілей етапу застосування ЛО пропонується використовувати дві підгрупи вправ на: 1) відтворення та оволодіння ЛО у понадфразових єдностях/мікротекстах; 2) відтворення та оволодіння ЛО на текстовому рівні. Домінуючими є продуктивні, комунікативні вправи, які передбачають використання ЛО у підготовленому та непідготовленому мовленні. Мета цих вправ – досягнення здатності та умінь висловлювання думок іноземною мовою. Прикладом вправ підгруп етапу застосування можуть бути вправи 4, 5 .

Вправа 4. Make up a dialogue about Adam Smith using the following words and collocations.

nation's wealth market mechanism self-regulating market
 invisible hand self-directed gain intervention

Вправа 5. Retell the text "Demand and Supply", using as much as possible new words and collocations.

Успішне формування у студентів граматичної компетентності зумовлене їхніми індивідуальними особливостями: аналітичними здібностями, навичками класифікації граматичних явищ з опорою на їх ознаки, логічним мисленням, пам'яттю [4, с. 177]. Вільне оперування інтелектуальними діями, а саме: аналізом і систематизацією, встановленням схожих і відмінних рис, визначенням причинно-наслідкових зв'язків, оцінкою й добором різних варіантів дій забезпечують сформованість граматичної компетентності.

Щодо реалізації орієнтовно-підготовчого рівня формування граматичної компетентності пропонується використовувати дві підгрупи вправ на: 1) ознайомлення з формальними ознаками граматичних явищ; 2) виконання граматичної дії за зразком. Набуття відповідних граматичних знань відбувається шляхом виконання некомунікативних вправ з ізольованою ГС, мета яких полягає у впізнаванні, диференціації, ідентифікації ГС шляхом морфологічного /граматичного аналізу слів, речення. Прикладом вправ підгруп орієнтовно-підготовчого рівня можуть бути вправи 6, 7.

Вправа 6. Fill in the correct form of the verb in the brackets.

The computer industry ... (expand) greatly over the last decade.

Price ... (produce) revenues and the other elements of marketing mix (product, place, promotion) represent costs.

Alcohol ... (contributes) to many deaths in Ukraine.

We have ... (achieve) excellent sales last year.

Rising economic environment .... (tend) to increase companies' earnings.

Вправа 7. Transform the following sentence in the Past Simple Passive.

Neoliberalism describes a market-driven approach to economic policy.

Accountants provide systematic and up-to-date records of accounts.

Consumers seek low prices and maximum utility.

That company charges for delivery.

6. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. – К.: Ленвіт, 2013. – 590 с.
7. Скляренко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмій / Н. К. Скляренко // Іноземні мови. – 1999. – № 3. – С. 3–7.
8. Baker J., Westrup H. The English Language Teachers' Handbook / J. Baker, H. Westrup. – London: Continuum, 2000. – 178 p.
9. Lewis M. Implementing the Lexical Approach: Putting Theory into Practice / M. Lewis. – London: Language teaching Publications, 1997. – 223 p.

REFERENCES

1. Bodnar S. V. *Kognityvnyi pidchid do formuvannya anglo-movnoi kompetentnosti studentiv ekonomichnykh spetsialnostei* [Cognitive approach to building English lexical competence of students of Economics-related majors]. *Nauka i Osvita*, 2014, vol 10, pp. 34–37.
2. Varava S. V. *Vykladanya mov u vyshchyykh navchalnykh zakladach osvity*. [The application of system of exercises for building professionally oriented competence of foreign students]., 2016, Vol. 28. Available at: <http://orcid.org/0000-0489-625X>
3. Zadorozhna I. P. *Organizatsiya samostiyanoi roboty maibutnykh ychyteliv angliiskoi movy z praktychnoi movnoi pidgotovky* [The organization of individual work of prospective teachers of the English language in language training], Ternopil, TNPU Publ., 2011, 414 p.
4. Mayer N. V. *Formuvannya metodychnoi kompetentnosti u maibutnykh vykladachiv frantsuzkoi movy: teoriya i praktyka* [Methodological competence development in prospective teachers of French: theory and practice], Kyiv, KNLU Publ., 2015, 472 p.
5. Martynova R. Yu. *Tsilisna zagalnodydaktychna model zmistu navchannya inozemnykh mov* [The comprehensive didactic model of foreign language learning], Kyiv: Vyshcha shkola, 2004, 454 p.
6. *Metodyka navchannya inozemnykh mov i kultur: teoriya i praktyka* [Teaching methods of foreign languages and cultures: theory and practice], Kyiv: Lenvit, 2013, 590 p.
7. Sklyarenko N. K. *Sychasni vymogy do vprav dlay formuvannya inshomovnykh movlennevukh navichok i vmiin* [Modern requirements to the exercises designed to build foreign speaking skills and abilities]. *Inozemni movy*, 1999, vol. 3, pp. 3–7.
8. Baker J., Westrup H. The English Language Teachers' Handbook / J. Baker, H. Westrup. – London: Continuum, 2000. – 178 p.
9. Lewis M. Implementing the Lexical Approach: Putting Theory into Practice / M. Lewis. – London: Language teaching Publications, 1997. – 223 p.

Стаття надійшла в редакцію 25.02.2017 р.

УДК 371.134

ОКСАНА ГРИДЖУК

oxana.hrydzhuk@gmail.com

кандидат філологічних наук, доцент
Національний лісотехнічний університет України
м. Львів, вул. Генерала Чупринки, 105

**ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ
МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТА (НА МАТЕРІАЛІ
ОПИТУВАННЯ СТУДЕНТІВ ЛІСОТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ)**

Висвітлено проблему формування мовнокомунікативної компетентності студентів у контексті встановлення соціальних чинників, що впливають на вивчення ними української мови за професійним спрямуванням. Описано результати опитування, проведеного в Національному лісотехнічному університеті України в 2013–2016 рр. серед студентів I та II курсів. З'ясовано ставлення студентів до української мови як засобу спілкування під час виконання виробничих дій та вибору мови спілкування у майбутній професійній діяльності. Основними соціальними чинниками, що зумовлюють спілкування студента певною мовою, названо вплив середовища, фактор співрозмовника, специфіку мовленнєвої ситуації. Досліджено розуміння студентами доцільності розвитку мовних знань та комунікативних умінь і навичок для професійного спілкування. Встановлено, які знання й навички студенти вважають за необхідне вдосконалити.